

СЕКЦІЯ 1
ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ; ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

УДК 159.96

**ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
В КОНТЕКСТІ МОВЛЕННЕВОГО ІМІДЖУ**

Білик Т.М., к. психол. н.,
старший викладач кафедри загальної та соціальної психології
Херсонський державний університет

У статті розкрито поняття «мовленнєвий імідж». Проаналізовано процедуру дослідження мовленнєвого іміджу й активності процесів нервової діяльності. Емпірично виявлено зв'язки між різними стилями мовленнєвого іміджу, а також їхній зв'язок із психологічними особливостями студентів.

Ключові слова: мовленнєвий імідж, мовний стиль, мовленнєвий стиль, інтерперсональний стиль.

В статье раскрывается понятие «речевой имидж». Проанализирована процедура исследования речевого имиджа и активности процессов нервной деятельности. Эмпирически выявлены связи между различными стилями речевого имиджа, а также их связь с психологическими особенностями студентов.

Ключевые слова: речевой имидж, речевой стиль, языковой стиль, интерперсональный стиль.

Bilyk T.N. INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL PECULIARITY IN THE CONTEXT OF THE SPEECH IMAGE

The article describes the concept of “speech image”. It discloses the procedure of speech image research and the activity processes of nervous activity. Relations among different styles of speech image as well as their connection with students’ psychological peculiarities were revealed with the help of empiric method of research.

Key words: speech image, language style, speech style, interpersonal style.

Постановка проблеми. Мовленнєва діяльність як специфічний вид діяльності визначає ефективність розуміння та взаємодії людей один з одним. Особлива роль відводиться мовленнєвому іміджу особистості, який може або сприяти, або, навпаки, перешкоджати досягненню ефектної взаємодії особистості з соціумом. У більшості праць, що стосуються іміджу загалом або мовленнєвого іміджу зокрема, а саме в працях таких вітчизняних і зарубіжних учених, як Ж.П. Бодуана, Л. Браун А.О. Кононенко, Ф.О. Кузіна, В.М. Маркіна, О.О. Орлової, А.Ю. Панасюк, О.Б. Перелигіної, О.О. Петрової, М. Спіллейна, В.О. Сулімова, І.О. Федорова, В.М. Черепанової, В.М. Шепеля, розглядаються цілеспрямовані формувальні й розвивальні впливи на його становлення. Водночас практично не існує досліджень, які б розглядали мовленнєвий імідж як образ особистості, що значною мірою задається її індивідуально-психологічними характеристиками. Визначення цих характеристик дасть змогу окреслити конкретні шляхи становлення іміджу відповідно до сукупності індивідуально-психологічних властивостей.

Постановка завдання. Відтак завданням є з'ясування індивідуально-психологічних

особливостей особистості, а саме активності процесів нервової діяльності, у контексті мовленнєвого іміджу для можливості подальшого прогнозування й поліпшення взаємодії особистості з іншими людьми.

Виклад основного матеріалу. Мовленнєвий імідж – це мовленнєва поведінка індивіда в сукупності психологічного, соціального й символічного компонентів, які реалізуються, відповідно, у мовленнєвому, інтерперсональному та мовному стилях, а також характеризуються віковими, соціальними та культурними виявами [2].

З метою вивчення мовленнєвого іміджу було проведено експериментальне дослідження, у якому взяли участь студенти 1, 2 курсів факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету (спеціальності «Психологія», «Соціальна робота», «Соціальна педагогіка», «Історія»). Загальна кількість досліджуваних склала 220 осіб.

Вибір студентів як досліджуваних зумовлений тим, що в студентський період досягається оптимальний розвиток інтелектуальних і фізичних сил особистості [1].

Варто зазначити, що вивчення мовленнєвого іміджу пов'язано з необхідністю підготовки висококваліфікованих фахівців, які

працюватимуть у системі «людина – людина».

Для того щоб дослідити індивідуально-психологічні особливості особистості та їх взаємозв'язок із мовленнєвим іміджем, ми провели емпіричне дослідження, яке включає такий комплекс психодіагностичних методик:

- для дослідження інтерперсонального стилю мовленнєвого іміджу було обрано методику діагностики міжособистісних стосунків, розроблену Т. Лірі, Г. Лефоржем, Р. Сазеком у 1954 році, яка призначена для дослідження уявлень суб'єкта про себе й ідеальне «Я», а також для вивчення стосунків у малих групах;

- для дослідження мовленнєвого стилю особистості використовувався діагностичний інструментарій психолінгвістики – метод психографологічного аналізу (далі – ПА), спрямований на дослідження профілю особистості шляхом вербальних характеристик дискурсу;

- для дослідження мовного стилю мовленнєвого іміджу особистості було проведено диктант;

- для дослідження індивідуально-психологічних особливостей обрано опитувальник Я. Стреляу, що є методикою діагностики, темпераменту [97]. Варто зазначити, що темперамент є найбільш загальною динамічною характеристикою індивіда, яка виявляється у сфері загальної активності людини та її емоційності. Опитувальник Я. Стреляу передбачає вивчення трьох основних характеристик типу нервової діяльності: рівня сили процесів збудження, рівня сили процесів гальмування, рівня рухливості нервових процесів, а також розраховується показник врівноваженості процесів збудження й гальмування за силою [4; 5].

Статистично-математична обробка результатів здійснювалася за допомогою описової статистики та кореляційного аналізу (за допомогою комп'ютерного забезпечення SPSS для Windows (версія 10.0)).

Після проведення емпіричного дослідження ми отримали кількісні та якісні дані за допомогою методики Я. Стреляу:

- за показником процесу збудження: 46,4% досліджуваних мали високий показник процесу збудження, що дає змогу констатувати здатність їх нервової системи до здійснення ефективної діяльності в ситуаціях, що вимагають енергійних відповідних дій. Їх нервова система здатна витримувати довготривале й повторюване збудження, не припиняючи адекватно реагувати, не виявляються ознаки поза межного гальмування, досліджувані швидко включаються в роботу, здатні досягати високої продуктивності,

їм притаманна низька втомлюваність, висока працездатність і витривалість. 53,2% досліджуваних виявили середній показник процесу збудження, що свідчить про те, що нервова системи цих досліджуваних здатна витримувати збудження, не припиняючи адекватно реагувати, якщо збудження не виходить за межі можливого, в іншому разі може досягатися поза межне гальмування, досліджувані досить працюючі та витривалі. Лише 0,4% виявили низький показник процесу збудження, що свідчить про те, що їх нервова система не в змозі адекватно реагувати на значні зовнішні дії через слабкість, швидко досягається поза межне гальмування, досліджувані мають слабку та запізнилу реакцію на збудження, вони повільні в роботі, мають низьку продуктивність і високу втомлюваність;

- за показником процесу гальмування було отримано такі дані: 72,5% досліджуваних мали високий показник процесу гальмування, що свідчить про сильні нервові процеси з боку гальмування, збудження, стимули легко гасяться, присутнє швидке реагування відповідних дій на прості сенсорні сигнали, досліджувані мають хорошу реакцію, високий самоконтроль, зібраність, пильність, холоднокровність у поведінкових реакціях. 26,6% досліджуваних виявили середній показник процесу гальмування, що свідчить про врівноважені нервові процеси з боку гальмування, присутнє досить швидке реагування відповідних дій на сенсорні сигнали, досліджувані мають досить хорошу реакцію, достатній самоконтроль, зібраність, пильність, помірну холоднокровність у поведінкових реакціях. Лише 0,9% досліджуваних засвідчили низький показник процесу гальмування, що свідчить про слабкість процесів гальмування, досліджувані схильні виявляти імпульсивність у відповідних діях на стимул, мають слабкий самоконтроль у поведінкових реакціях, певну розхлябаність, невимогливість і поблажливість до себе; їх характеризує повільне або запізніле реагування відповідними діями на прості сигнали, погана реакція, нерівне реагування, неадекватні реакції, а також вони мають схильність до істерії;

- відношення показника сили збудження до показника сили гальмування надає показник врівноваженості за силою, за яким отримано такі результати: 35,5% досліджуваних мали значення показника менше 0,85, що свідчить про неврвноваженість у бік гальмування, тобто процеси гальмування в цих досліджуваних не врівноважують собою процеси збудження, а тому за суттєвого зміщення балансу нервових процесів у бік гальмування, у них імовірна врівнова-

жена поведінка, стійкий настрій та емоційні переживання, гарне терпіння, стриманість, холоднокровність, незворушне ставлення до небезпеки, реальна оцінка своїх здібностей, хороша завадостійкість. 39% досліджуваних мали значення в межах від 0,85 до 1,15, що свідчить про врівноваженість їх психологічної активності, і чим ближче показник до одиниці, тим більш врівноваженою є людина. Врівноваженість нервових процесів – це властивість нервової системи, що виражає собою співвідношення між збудженням і гальмуванням. 25,5% досліджуваних мали значення показника більше 1,15, що свідчить про невірноваженість у бік збудження, тобто процеси збудження не є врівноваженими з процесами гальмування. Таким чином, за суттєвого зрушення балансу нервових процесів у бік збудження в досліджуваних вірогідна невірноважена поведінка, сильні короточасні емоційні переживання, нестійкий настрій, слабка терпіння, агресивна поведінка, переоцінка своїх здібностей, хороша адаптація до нового, ризикованість, прагнення до мети з повною віддачею, войовниче ставлення до небезпеки без особливого розрахунку, погана перешкодостійкість;

– за показником рухливості нервових процесів було отримано такі результати: 81,8% досліджуваних виявили високий показник рухливості нервових процесів, що свідчить про легкість перемикавання нервових процесів від збудження до гальмування та навпаки; досліджуваним притаманний швидкий перехід від одних видів діяльності до інших, швидке переключення, рішучість, сміливість у поведінкових реакціях. 18,2% досліджуваних засвідчили середній показник рухливості нервових процесів, що свідчить про те, що їм притаманна досить стабільна здатність переключатися на нові види робіт.

У результаті кореляційного аналізу ми виявили таку структуру взаємозв'язків процесів нервової діяльності й мовленнєвого іміджу особистості.

Головний показник, що надає нам певне уявлення про мовний стиль особистості, – показник загальної кількості помилок. Було встановлено залежність показника загальної кількості помилок, що представляє мовний стиль, від таких показників активності процесів нервової діяльності, як сила збудження та рухливість (відповідно, $r=-0,152$ та $r=-0,293$ при $p\leq 0,05$). Таким чином, можна припустити, що студенти, які допускають найбільшу кількість помилок і мають низькі показники активності процесів нервової діяльності, відповідно, пропускають їх тому, що їх нервова система не

в змозі адекватно реагувати на значні зовнішні дії з причини своєї слабкості. У досліджуваних із низькими показниками сили збудження та рухливості швидко досягається поза межне гальмування, вони мають слабку та запізнилу реакцію на збудження; крім цього, вони повільні в роботі, мають низьку продуктивність та високу втомлюваність, не люблять швидких і несподіваних змін у діяльності, інертні та виявляють, як правило, низьку здатність переключатися на нові види активності. Тому, зважаючи на вищеперераховане, за довготривалого написання диктанту, втомлюючись реагувати на значні зовнішні дії, досліджувані через слабкість активності процесів нервової системи роблять найбільшу за інших кількість помилок.

Інтерперсональний стиль мовленнєвого іміджу представлено різними типами стосунків. Так, авторитарний тип стосунків має свою виразність у таких процесах нервової діяльності, як сила збудження, рухливість (встановлена залежність (відповідно, $r=0,383$ та $r=0,445$ при $p\leq 0,05$), та показниках врівноваженості ($r=0,286$ при $p\leq 0,05$). Враховуючи вищенаведені показники сили збудження та рухливості, можна твердити швидше про невірноваженість психічної активності особистості в бік збудження, тобто процеси збудження не врівноважено з процесами гальмування. Так, високий рівень процесу збудження забезпечує нервовій системі особистості здатність виконувати ефективну діяльність у ситуаціях, які вимагають енергійних відповідних реакцій. Високий показник рухливості нервових процесів надає можливість швидкого переключення від одного виду діяльності до іншого, наділяє рішучістю та сміливістю в поведінкових реакціях. У поєднанні ці процеси нервової діяльності й отриманий виражений зв'язок із показником врівноваженості, що свідчить про значну вірогідність вияву невірноваженої поведінки, сильних короточасних емоційних переживань, нестійкого настрою, слабкого терпіння, агресивної поведінки, пояснює зв'язок з авторитарним типом. Можна, зокрема, припустити, що саме виразність процесів нервової діяльності особистості впливає на тип її стосунків з оточенням.

Встановлено залежність між егоїстичним типом і показником сили за збудженням ($r=0,264$ при $p\leq 0,05$), показником рухливості ($r=0,314$ при $p\leq 0,05$), врівноваженості ($r=0,307$ при $p\leq 0,05$), що свідчить про низьку втомлюваність і високу працездатність особистості з егоїстичним типом міжособистісних стосунків. Це надає їй можливість швидкого переключення від одного виду діяльності

до іншого, наділяє рішучістю та сміливістю в поведінкових реакціях. Отриманий виражений зв'язок із показником врівноваженості, який свідчить про суттєву вірогідність вияву невірноваженої поведінки, сильних короточасних емоційних переживань, нестійкого настрою, слабого терпіння, агресивної поведінки, пояснює зв'язок з егоїстичним типом. Можна, зокрема, припустити, як і у випадку з авторитарним типом, що саме виразність процесів нервової діяльності особистості впливає на тип стосунків цієї особистості з навколишніми.

Встановлено зв'язки агресивного типу стосунків із показниками рухливості нервових процесів ($r=0,238$ при $p \leq 0,05$), врівноваженості ($r=0,238$ при $p \leq 0,05$) та показником сили гальмування ($r=-0,206$ при $p \leq 0,05$) свідчать про те, що домінування агресивного типу міжособистісних стосунків зумовлено процесами нервової діяльності.

Встановлено негативно кореляційні зв'язки підозрілого типу стосунків із такими «полярними» протилежними показниками, як сила збудження та сила гальмування (відповідно, $r=-0,162$, $r=-0,317$ при $p \leq 0,05$), що свідчить про відсутність як сильних відповідних реакцій на збудження, так і сильних нервових процесів із боку гальмування.

Підсумовуючи отримані результати за показниками активності нервової системи підлеглого типу стосунків (зв'язки з показниками сили за збудженням, рухливістю та врівноваженістю: $r=-0,277$, $r=-0,337$, $r=-0,370$ при $p \leq 0,05$ відповідно), можна припустити, що вони здійснюють вплив на цей тип міжособистісних стосунків, оскільки слабкі реакції на збудження, низька витривалість, висока втомлюваність та інертність реалізуються в пасивності підлеглого типу, схильності поступатися та підкорюватися сильнішій особистості, слабовіллі, покірливості.

Можна констатувати, що особистість із доброзичливим типом міжособистісних стосунків має врівноважені процеси активності нервової діяльності (сила збудження й сила гальмування: $r=0,178$, $r=0,192$ при $p \leq 0,05$ відповідно), вона є доброзичливою, альтруїстичною, відповідальною особистістю, яка може поступатися, допомагаючи іншим, схильна до компромісів у стосунках із оточуючими.

Окрім цього, встановлено залежність між альтруїстичним типом і показниками сили збудження та сили гальмування процесів нервової діяльності ($r=0,161$, $r=0,170$ при $p \leq 0,05$ відповідно), що може свідчити як про здатність нервової системи до здійснення ефективної діяльності в ситуаціях, які потребують енергійних відповідних дій, висо-

кої працездатності й витривалості, так і про здатність управління активністю в ситуаціях, які провокують її вияв, високий самоконтроль, зібраність, що в сукупності свідчить про врівноваженість процесів нервової діяльності.

Підсумовуючи отримані результати, що стосуються інтерперсонального стилю мовленнєвого іміджу, а саме типів, які його репрезентують, доходимо висновку, що на домінування того чи іншого типу міжособистісних стосунків впливає активність процесів нервової діяльності.

Що стосується дослідження особливостей взаємозв'язків у структурі мовленнєвого стилю, то заслуговує на увагу встановлений негативний кореляційний зв'язок показника середнього розміру речень із показником врівноваженості ($r=-0,176$ при $p \leq 0,05$). Можна підтвердити наявний негативний кореляційний зв'язок між збільшенням ступеня емоційності мовлення й обсягом висловлювання: чим емоційнішим є мовець, то коротшими висловлюваннями він/вона послуговуватиметься [3]. У цьому випадку збільшення середнього розміру речень свідчить про перевагу виразності процесу гальмування щодо врівноваженості, що характеризує особистість урівноваженою поведінкою, стійким настроєм, слабкими емоційними переживаннями. Таким чином, за рахунок такої врівноваженості й самоконтролю середній розмір висловлювання особистості збільшується, речення стають більш виваженими, обміркованими, тому їх може бути невелика кількість, проте вони є складними за будовою, із значною кількістю підрядних і відокремлених речень.

Також встановлено негативну залежність між коефіцієнтом логічної зв'язності й показником рухливості процесів нервової діяльності ($r=0,154$ при $p \leq 0,05$), що може свідчити про те, що гармонійне співвідношення службових слів у висловленні, яке характеризується логічною зв'язністю, має особистість, яка є інертною, має низьку здатність переключатися, низький темп роботи та схильна працювати за стереотипом. Таким чином, можна припустити, що особливості нервової активності особистості, а саме процесу рухливості, впливають на вияв логічної зв'язності тексту: чим більш інертна особистість, тим більш логічно вона вибудовує конструкції тексту висловлювання; і навпаки, чим більш швидкою є особистість, тим менше вона схильна вибудовувати конструкції у зв'язку зі швидким переходом і швидкою здатністю до переключення в процесі висловлювання.

Відтак результати, отримані в ході дослідження, дозволили встановити, що мов-

ленневий імідж обумовлений процесами активності нервової діяльності особистості.

Висновки. Таким чином, індивідуально-психологічні особливості особистості, а саме активність процесів нервової діяльності, дають нам можливість певною мірою прогнозувати мовленнєвий імідж особистості, її мовну культуру. Як наслідок, за умови їх врахування вони надають можливість розвивати та покращувати мовленнєвий імідж, підвищувати ефективність взаємодії особистості в соціумі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ананьев Б.Г. К психофизиологии студенческого возраста / Б.Г. Ананьев // Современные психоло-

го-педагогические проблемы высшей школы / под ред. Б.Г. Ананьева, Н.В. Кузьминой. – Л. : ЛГУ, 1974. – Вып. 2. – С. 3–15.

2. Білик Т.М. Психологічні особливості мовленнєвого іміджу особистості / Т.М. Білик // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка Національної АПН України / за ред. С.Д. Максименка. – К., 2012. – Т. XIV. – Ч. 2. – С. 14–21.

3. Засекіна Л.В. Психолінгвістична діагностика : [навчальний посібник] / Л.В. Засекіна, С.В. Засекін. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 188 с.

4. Стреляу Я. Роль темперамента в психологическом развитии / Я. Стреляу. – М. : Прогресс, 1982. – 231 с.

5. Практическая психодиагностика. Методики и тесты / ред.-сост. Д.Я. Райгородский. – Самара : Бахрах-М, 2001. – 672 с.